

Verslag klimaatonderhandelingen (UNFCCC)**Bonn, 4-15 juni 2014****Overzicht**

1. Inleiding
2. Nederlandse inzet in kernpunten
3. Krachtenveld
4. De ADP - Nieuw juridisch bindend instrument
 - 4.1. Werkstroom 1: 2015 Akkoord
 - 4.2. Pre-2020 mitigatie ambitie
5. Review
6. Mitigatie
 - 6.1. Marktmechanismen
 - 6.2. Reducing emissions from Deforestation and Forest Degradation (REDD+)
 - 6.3. Landbouw
7. Adaptatie
8. Meten, rapportage, verificatie (MRV)
9. Gendersensitief klimaatbeleid

1. Inleiding

Deze Instructie geldt voor de Nederlandse delegatie naar de klimaatbijeenkomst in Bonn, Duitsland (4-15 juni 2014). Het betreft twee Ministeriële sessies en de sessies van de volgende organen onder het Raamverdrag inzake klimaatverandering (United Nations Framework Convention on Climate Change, hierna 'UNFCCC') en het bijbehorende Kyoto-protocol:

- High-level ministerial round table on Increased ambition of Kyoto Protocol commitments;
- High-level ministerial dialogue on the Durban Platform for Enhanced Action;
- De 40^e sessie van het subsidiaire orgaan voor implementatie (hierna 'SBI');
- De 40^e sessie van het wetenschappelijke en technische subsidiaire orgaan (hierna 'SBSTA');
- De 5e bijeenkomst van de 2^e sessie van de Ad Hoc Working Group on the Durban Platform for Enhanced Action (hierna 'de ADP').

De klimaatonderhandelingen bouwen voort op de uitkomsten van de onderhandelingen vorig jaar in Warschau, Polen. De 19^e sessie van de Conferentie van Partijen (hierna 'COP 19') en de 9^e sessie van de bijeenkomst van Partijen bij het Kyoto-protocol (hierna 'CMP 9') hebben een gematigd positieve uitkomst opgeleverd. In Warschau zijn nadere afspraken gemaakt, waaronder een tijdspad, die de totstandkoming van het nieuwe klimaatakkoord in december 2015 een stap dichterbij moeten brengen.

De klimaatonderhandelingen in Bonn kennen een aantal hoofdlijnen:

- Verhoging van de ambitie van de in Doha, Qatar, onder het Kyoto Protocol overeengekomen emissiereductie afspraken voor de **periode 2013-2020**;
- Het nieuwe klimaatakkoord voor **na 2020**;
- Implementatie en nadere uitwerking van de uitkomsten van COP 19/CMP 9 en eerdere COP besluiten;
- Verdere onderhandelingen over onderwerpen waarover in Warschau (nog) geen overeenstemming is bereikt ter voorbereiding op de conferentie van 1-12 december in Peru, Lima (COP 20).

In navolging van de afspraken in Doha (COP 18) en Warschau (COP 19) vinden op 5 en 6 juni twee Ministeriële bijeenkomsten in Bonn plaats. De sessie van 5 juni is gericht op het verhogen van het ambitieniveau door de Annex I Partijen die partij zijn bij de tweede verbintenisperiode onder het Kyoto-protocol. De bijeenkomst van 6 juni vindt plaats in het kader van de ADP en is bedoeld om d.m.v. intensievere samenwerking op ministerieel niveau de onderhandelingen een belangrijke impuls te geven op weg naar COP 20 in december dit jaar in Lima, Peru.

Voor de Nederlandse inzet geldt dat de EU lijn, zoals is vastgelegd in Raadsconclusies, position papers en submissions, leidend is. Waar Nederland een specifieke inzet heeft ter aanvulling op die van de EU, is die in deze instructie opgenomen. Over de verhoging van het ambitieniveau van Partijen bij de 2^e verbintenisperiode van het Kyoto-protocol tijdens de Ministeriële bijeenkomsten op 5 en 6 juni is afgesproken dat de EU geen nieuwe toezeggingen zal doen. Nederland heeft vooral specifieke eigen ideeën over het nieuwe klimaatarrangement en zal deze wanneer nodig inbrengen in het EU coördinatieoverleg.

2. Nederlandse inzet in kernpunten

2.1. Algemeen

Nederland streeft in de klimaatonderhandelingen naar effectieve uitvoering van de hoofddoelstelling van het Klimaatverdrag: het beperken van de concentraties van broeikasgassen in de atmosfeer tot een niveau waarbij gevaarlijke antropogene klimaatverandering wordt voorkomen. Door Nederland en de EU is dit streven vertaald in het doel de mondiaal gemiddelde temperatuurstijging tot twee graden Celsius boven pre-industrieel niveau te beperken. Dat doel kan alleen bereikt worden met een mondiaal regime met participatie van alle landen, met hoge ambitie en voortvarende actie en met een toekomstbestendig ontwerp. Het realiseren van zo'n regime is een proces van lange adem, dat niet alleen tot de totstandkoming van een nieuwe klimaatovereenkomst in 2015, maar ook de jaren daarna op mondiaal niveau om aandacht blijft vragen. Naast de inzet op effectieve en efficiënte transformatie naar koolstofarme en klimaatbestendige groeipaden, maakt Nederland zich sterk voor de integratie van gendergelijkheid en de specifieke belangen van vrouwen in het internationale klimaatbeleid, inclusief de financiële architectuur (met name GEF, GCF en de CIFs).

2.2. Specifieke punten

2.2.1. Het nieuwe klimaatakkoord

Tijdens de onderhandelingen in het kader van de ADP die van 10-14 maart jl. in Bonn hebben plaatsgevonden is welig concrete vooruitgang geboekt. De ruimte die de co-voorzitters wordt gegund om elementen van een onderhandelingstekst te produceren blijft zeer beperkt. Voor Nederland is van groot belang dat Partijen vasthouden aan het in Warschau afgesproken tijdsplan om te komen tot nieuwe emissiereductie-inspanningen van alle landen en de aanname van een nieuw klimaatakkoord in december 2015 in Parijs (COP 21). In dat verband is de Nederlandse inzet ongewijzigd en blijft Nederland streven om de Nederlandse visie over vorm en inhoud van het nieuwe akkoord, zoals neergelegd in de kabinetsreactie op de consultatieve mededeling van de Europese Commissie "De internationale overeenkomst inzake klimaatverandering van 2015: het mondiale klimaatbeleid na 2015 vorm geven" (Tweede Kamer 2012-1013, 30495, 22 112, nr. 16), door zoveel mogelijk andere partijen gesteund te krijgen.

De Nederlandse Inzet richt zich op een akkoord dat voorziet in een brede participatie, vooral van de grote uitstoters een hoog ambitieniveau dat gekenmerkt wordt door actie van landen, het bedrijfsleven, het maatschappelijk middenveld en andere niet-statelijke actoren; een dynamisch en flexibel juridisch raamwerk en effectiever gebruik van de bestaande instellingen en instrumenten van het Klimaatverdrag. Naast mitigatie als kernelement dient het nieuwe akkoord adaptatie vanuit het mondiale niveau te bevorderen d.m.v. een gereedschapskist ter versterking van de weerbaarheid van samenlevingen en economieën op lange termijn.

Sinds Kopenhagen is duidelijk dat een top-down, Kyoto-achtige benadering, met een internationaal juridisch bindende doelstelling voor alle Partijen, onhaalbaar is. In Warschau (2013) is gekozen voor "nationally determined contributions". Hiermee hebben de Partijen gekozen voor een bottom-up benadering. Dit sluit aan bij onze Climate21-ideeën: partijen kunnen niet worden voorgeschreven en kunnen beter worden uitgedaagd zich te committeren aan een eigen mix van doelen en maatregelen, bijvoorbeeld door dit in nationale wetgeving op te nemen. Kader voor deze bijdragen blijft een juridisch bindend kernakkoord.

Strategie: participatie voorop, als voorwaarde voor ambitie

We hebben een modern mondiaal klimaatregime nodig voor de 21ste eeuw, dat echt werkt en waar alle landen aan mee willen doen. Participatie van alle landen is belangrijker voor een ambitieus en effectief klimaatregime dan de internationale bindendheid van nationale bijdragen (wij streven naar 'zo bindend als mogelijk'). Wel is een juridisch bindend kernakkoord nodig met daarin de hoofdregels. Participatie van niet-statelijke actoren moet ook bevorderd worden door het nieuwe akkoord.

Principes

Een mogelijk richtsnoer voor actie door landen en niet-statelijke actoren is het op lange termijn bereiken van klimaatneutraliteit. Dit doel is complementair aan mondiale weerbaarheid als ambitie voor adaptatie. In de mondiale samenwerking op het gebied van adaptatie moet de focus verlegd worden van het verkleinen van passieve (korte termijn) kwetsbaarheid naar het vergroten van de (lange termijn) weerbaarheid.

Het akkoord kan aansluiten bij een "inclusive green growth" perspectief: focus op investeringen en innovaties die niet alleen broeikasgassen verminderen of weerbaarheid vergroten, maar tegelijkertijd economische groei, banen en sociale cohesie versterken of andere baten, zoals gezondheidsbaten, met zich meebrengen.

Om tot brede mondiale participatie te komen moet het akkoord landen flexibiliteit bieden in hoe ze kunnen bijdragen (variërend van economiebrede doelstellingen tot individuele beleidsmaatregelen) en in de juridische vastlegging van deze bijdrage: dit kan door het gebruik van nationale schema's. Deze nationale schema's zijn eenvoudig (eenzijdig/periodiek) opwaarts aan te passen. En ze laten ruimte voor zowel meerdere typen commitments per land als voor toevoeging van (kwantitatieve) elementen over adaptatie en financiering. Afspraken over periodieke en eenvoudige herziening van de schema's moet zorgen voor een toekomstbestendig groeimodel waarbij ambitie steeds meer wordt verhoogd en dynamisch meegroeit met veranderende en toenemende capaciteiten van landen.

Hoe gaan we het doen?

Subnationale en private actoren moeten een stevige rol spelen in het nieuwe mondiale klimaatregime: we moeten de energie uit de samenleving naar binnen halen. Het nieuwe akkoord moet de bijdrage van niet-statelijke actoren (variërend van steden tot bedrijven) erkennen en ondersteunen, inclusief door publiek-private samenwerking en het creëren van toegang tot klimaatfinanciering. Het akkoord moet deze actoren oproepen hun bijdrage op tafel te leggen en te registreren. Het nieuwe klimaatregime moet niet alleen gaan over "wat wij gaan doen" maar ook over "hoe wij dat gaan doen". Hierbij is een moderne toolbox voor implementatie nodig. Dit zijn instrumenten ter ondersteuning van implementatie en samenwerking tussen landen, zoals marktmechanismen. Ook hier moet ruimte zijn voor samenwerking met niet-statelijke actoren, bijvoorbeeld door een focus op publiek-private financiering. Er is ruimte nodig voor verdergaande coöperatieve actie van groepen landen en andere actoren (waaronder kennisinstellingen of gespecialiseerde internationale organisaties) zonder dat hiervoor overeenstemming tussen alle Partijen nodig is. Wat betreft financiering moet de nadruk verschuiven van enkel publieke financiering naar het vergroenen van investeringen, zowel publieke als private.

Borging van afspraken

Landen zouden hun bijdragen moeten vastleggen in nationale wetgeving en/of maatregelen voor het vergroten van zekerheid van implementatie en als alternatief voor internationaal juridisch bindende bijdragen. Wel is een internationaal juridisch bindend kernakkoord nodig met daarin de beginselen en de spelregels. Landen binden zich hierdoor o.m. aan het inschrijven en periodiek herzien van hun bijdragen, het vastleggen daarvan in nationale wetgeving/maatregelen, en het monitoren, rapporteren en controleren van de resultaten. Naleving van de afspraken tussen landen moet op basis van facilitatie in plaats van bestraffing. Uit eerdere ervaringen met het Kyoto-protocol is gebleken dat bestraffing geen effectief instrument voor naleving is. In plaats van bestraffende maatregelen achteraf kan beter meteen geconstateerd worden dat een land niet op schema ligt, met bijgaande facilitatie voor het verbeteren van de resultaten. Wel kan het niet naleven gevolgen hebben in samenwerkingsinstrumenten, zoals deelname aan marktmechanismen.

2.2.2. Klimaatfinanciering (2015 Akkoord)

In Kopenhagen ('COP15/2009') hebben ontwikkelde landen aangegeven vanaf 2020, in de context van betekenisvolle mitigatieacties en transparantie over implementatie, 100 miljard dollar per jaar te zullen mobiliseren voor klimaatactie in ontwikkelingslanden. Deze financiering zal van een breed scala aan bronnen afkomstig zijn: privaat en publiek, bilateraal en multilateraal en uit alternatieve financieringsbronnen, en zal gebruikt kunnen worden voor mitigatie, adaptatie, technologie ontwikkeling en overdracht en capaciteitsopbouw. Dit alles ter versterking van de implementatie van het Klimaatverdrag.

De jaarlijkse bijdragen tot 2020 zijn niet vastgelegd maar een geleidelijke Internationale stijging van klimaatuitgaven tot 2020 wordt gezien als een belangrijk onderdeel van het in 2015 af te ronden klimaatakkoord. Sommige ontwikkelingslanden maken de voortgang op het nieuwe klimaatakkoord en de verhoging van hun mitigatie-inspanningen daarbij mede afhankelijk van duidelijkheid over hoe zij ondersteund worden door de ontwikkelde landen. Ontwikkelde landen benadrukken juist dat ontwikkelingslanden de condities kunnen creëren om effectief klimaatfinanciering aan te trekken en te besteden.

Nederland ziet op dit moment twee belangrijke financieringspaden voor de Nederlandse bijdrage:

- 1) Het nastreven van maximale synergie tussen klimaat en ontwikkeling. De klimaatuitgaven vormen onderdeel van de uitgaven voor hernieuwbare energie, bossen, water, voedselzekerheid, private sector ontwikkeling en rampenrisicovermindering. Ook de klimaatuitgaven van Internationale organisaties zoals VN organisaties en ontwikkelingsbanken worden meegerekend in het uiteindelijke totaal.
- 2) Het actief betrekken van de private sector. Op termijn ziet Nederland potentieel voor nieuwe internationale mechanismen die emissies beprijsen en naast milieubaten mogelijk ook inkomsten genereren die eventueel kunnen worden ingezet voor klimaatdoelinden.

Nederland ziet geen grond voor middellange termijn doelen (tussen nu en 2020) voor klimaatfinanciering en ook geen noodzaak tot besluitvorming over dit onderwerp in Lima.

Nederland ziet geen grond voor - en zal zich derhalve verzetten tegen - kwalitatieve levels of kwantitatieve targets voor klimaatfinanciering. In onze Interpretatie van de tekst van Warschau¹ aangaande langetermijnfinanciering behouden partijen het recht om zelf hun opschalingspaden en -doelen in te vullen en zijn daarbij niet gebonden aan een bepaalde verhouding publiek-privaat, noch aan voorafgestelde "levels" van deze componenten. Uitgedragen kan worden dat er serieus gewerkt wordt aan een opschalingspad, met de kanttekening dat dit opschalingspad afhankelijk is van de budgettaire inpasbaarheid, de mogelijkheden om middelen effectief te besteden, de mondiale inzet en de inzet van andere EU lidstaten. Indien opportuun kan de in Warschau op politiek niveau genoemde aspiratie van EUR 340 miljoen aan publieke klimaatrelevante uitgaven in 2014 worden herhaald.

2.2.3. Adaptatie

Ook na Warschau blijft adaptatie één van de belangrijkste punten voor ontwikkelingslanden. Tijdens de klimaatonderhandelingen in het kader van de ADP in maart dit jaar was de Nederlandse inzet dat het nieuwe akkoord moet bijdragen aan steviger erkenning van adaptatie inspanningen van landen, praktische instrumenten moet bieden die effectief adaptatiebeleid in landen bevorderen, betere kennisdeling en samenwerking moet stimuleren en moet bijdragen aan een verschuiving van het leidend paradigma in adaptatiebeleid: van enkel het voorkomen van korte termijn kwetsbaarheid naar het bevorderen van lange termijn weerbaarheid. Dit is wederom de NL inzet in het ADP - de samenvatting van de co-chairs n.a.v. de sessie in maart biedt hiervoor een eerste basis. NL is echter niet voor een kwantitatief (financieel) adaptatiedoel in het nieuwe akkoord zoals voorgesteld door enkele andere partijen. Acceptabel is een preambule met daarin de bepaling dat alle landen toewerken naar klimaatbestendige (duurzame) ontwikkeling. De pre-2020 inzet is gericht op het effectiever maken van de instrumenten die het klimaatverdrag reeds biedt, waaronder het NAP proces, het Adaptatie Comité en het Nairobi Werkprogramma. Wat betreft schade en verlies zet Nederland in op het behouden van de afspraken zoals deze in Warschau gemaakt zijn.

¹ Met name decision 3/CP.19, para 7: "Urges developed country Parties to maintain continuity of mobilization of public climate finance at increasing levels from the fast-start finance period in line with their joint commitment to the goal of mobilizing USD 100 billion per year by 2020 from a wide variety of sources, public and private, bilateral and multilateral, including alternative sources, in the context of meaningful mitigation actions and transparency of implementation."

3. Krachtenveld

Het krachtenveld zoals zich dat in Warschau, maar ook eerder al, aftekende zal tijdens deze sessie in Bonn naar verwachting geen grote veranderingen laten zien.

Voor de G-77 blijft het moeilijk om gezamenlijke standpunten te bepalen. Verder worden de onderhandelingen behoorlijk gedomineerd door de grote opkomende economieën (BASIC) en de groep van zogenaamde *Like-minded Developing Countries* (LMDC). Deze landen blijven inzetten op een statische invulling van de Raamwerkconventie met de daarin opgenomen onderscheid tussen ontwikkelde en ontwikkelingslanden. Verder benadrukken deze landen steeds dat de ontwikkelde landen niet alleen onvoldoende leveren op het terrein van emissiereductie, maar dat ook o.a. financiering en technologieoverdracht achterblijven bij hetgeen ontwikkelingslanden nodig hebben.

De alliantie van meer progressieve landen die er in slaagden Durban tot een succes te maken, slagen er tot nu toe onvoldoende in om hun krachten te verenigen en succesvol tegendruk te geven aan hgg. landen.

Belangrijk blijft meer helderheid te krijgen over de nationaal bepaalde bijdragen van partijen. Een deel van de partijen meent daarbij dat ze dat niet kunnen doen zolang de regels niet duidelijk zijn. Andere partijen geven aan dat ze hiervoor meer tijd en/of financiering nodig hebben.

Ook aan de zijde van de ontwikkelde landen is niet van iedereen duidelijk wat de plannen dienaangaande zijn. Vooral [redacted] stellen dat ze eerst meer duidelijkheid willen hebben over de opstelling van de (grotere en opkomende) ontwikkelingslanden. [redacted] heeft zijn ambitie in Doha verlaagd en onduidelijk is wat de plannen voor de toekomst zijn. [redacted] wil wel maar daar zouden verkiezingen roet in het eten kunnen gooien. Verkiezingsproblematiek speelt bij meer partijen. Net voorafgaand aan deze onderhandelingsronde in Bonn hebben verkiezingen in [redacted] en [redacted] (mei) plaatsgevonden. Later dit jaar zullen o.a. in [redacted] (oktober), [redacted] (juli) en [redacted] (november) eveneens verkiezingen plaatsvinden. De [redacted] geeft zowel via commissies als ook tijdens de sessie in maart aan een constructieve bijdrage te willen leveren aan de totstandkoming van een akkoord in 2015. Met de 'mid-term' verkiezingen in het vooruitzicht is de vraag hoe pro-actief de VS zich zal kunnen blijven opstellen in de onderhandelingen.

4. De ADP – Nieuw juridisch bindend Instrument

4.1. Werkstroom 1: 2015 Akkoord

Relevante Agenda: ADP

Item 3a: Matters related to paragraphs 2 to 6 of decision 1/CP.17

Algemene lijn:

De internationale gemeenschap heeft zich tot doel gesteld dat de opwarming van de aarde onder de 2 graden ten opzichte van het pre-industriële tijdperk beperkt moet blijven. Om dit resultaat te halen is nodig dat de piek van de mondiale broeikasgasemissies rond 2020 moet liggen; de emissies in 2030 gereduceerd moeten zijn tot het huidige niveau en gehalveerd in 2050 ten opzichte van 1990. Op de lange termijn is het noodzakelijk te komen tot een balans tussen de uitstoot en de afbraak/opname van broeikasgasemissies om zodoende voortgaande opwarming van de aarde te voorkomen.

Om dit resultaat te bereiken hebben Partijen bij het Klimaatverdrag in Durban (COP 17/2011) afgesproken tot de aanneming in 2015 (COP 21) van een nieuw juridisch bindend arrangement waar zoveel mogelijk partijen zich aan moeten kunnen verbinden/committeren. De juridische vorm moet die brede participatie en brede diversiteit van acties en nationale omstandigheden (economisch, juridisch etc.) kunnen reflecteren.

In Warschau is andermaal gebleken dat de stricte scheiding tussen ontwikkelde en ontwikkelingslanden ('Common but Differentiated Responsibility and Respective Capabilities, CBDR') zoals vastgelegd in het Klimaatverdrag een moeilijk te overkomen obstakel blijft. Ook inhoudelijk is er – met uitzondering van overeenstemming over het 'Intended nationally determined contributions' - weinig vooruitgang geboekt over de structuur en de inhoud van het nieuwe akkoord en hebben Partijen zich beperkt tot het herbevestigen van de hoofdelementen van het Durban mandaat. Ook de onderhandelingen in maart dit jaar hebben niet geresulteerd in een grote stap vooruit. De co-voorzitters van de ADP hebben naar aanleiding van de discussies in maart een scenario note (ADP.2014.4.Informal note / 17 April 2014) met daarin hun reflecties uitgebracht waarin wordt vooruitgekeken naar de juni sessie. Aan deze scenario note hebben ze een compilatie van door Partijen naar voren ideeën voor de verschillende deelelementen van het 2015 akkoord toegevoegd. Inhoudelijk zal de komende ADP werkstroom 1 sessie waarschijnlijk vooral gaan over de reikwijdte van 'Intended nationally determined contributions' en de daarmee verbonden afspraken over "upfront information" (UFI), de beoogde structurering van de tekst over de elementen van het 2015 akkoord en de wijze waarop een elementen tekst in Lima tot stand moet komen (inclusief de ruimte die de co-chairs krijgen voor het op tafel leggen van een tekst).

De Nederlandse inzet is ongewijzigd ten opzichte van eerdere sessies van de ADP. Voor de Nederlandse inzet geldt dat de EU lijn, zoals is vastgelegd in Raadsconclusies, position papers en submitties leidend is. Daarnaast bepalen de kabinetsinzet op het 2015 Akkoord en de in de ministerraad vastgestelde instructie voor Warschau, de inzet van de Nederlandse delegatie. Daarnaast geldt ook de Nederlandse inzet naar aanleiding van de Informal Note van de co-voorzitters voor de maart sessie (ADP.2014.1.Informal Note) waarbij werd ingegaan op de door de co-voorzitters voorgelegde vragen.

Specifieke punten voor ADP 2-5:

Mitigatie

Nederlandse prioriteiten voor de Bonn sessie voor mitigatie in werkstroom 1 zijn:

(1) het starten van besprekingen over concrete elementen van de informatie die landen dienen te leveren bij het op tafel leggen van verschillende typen van beoogde nationaal bepaalde post-2020 mitigatiebijdragen;

(2) het behouden van ruimte voor een fase van beoordeling van de toereikendheid en billijkheid van beoogde bijdragen;

(3) een structurering van elementen van het 2015 akkoord die de tweedeling tussen ontwikkelde en ontwikkelingslanden doorbreekt, en

(4) de opname van elementen voor het 2015 akkoord die een flexibele, dynamische en toekomstbestendige uitkomst waarborgen (zoals flexibele vorm en vastlegging van bijdragen, ruimte voor optionele afspraken over gemeenschappelijke beleidsmaatregelen, regelmatige evaluatie en herziening van afspraken, bevordering van bijdragen niet statelijke actoren).

(5) benutting van de IPCC AR5 rapporten voor het vergroten van de politieke wil voor ambitieuze post-2020 mitigatiebijdragen van alle landen, inclusief economiebrede doelstellingen van alle grote economieën (bijvoorbeeld gebaseerd op absolute doelstellingen), naast deelname aan internationale samenwerking rond gezamenlijke beleidsmaatregelen.

In Warschau is geen overeenstemming bereikt over de door de EU voorgestelde stapsgewijze benadering voor de vaststelling van post 2020 mitigatieverplichtingen, maar is wel afgesproken dat Partijen ruim voor COP21 in Parijs en zo mogelijk in het eerste kwartaal van 2015 met hun voorgestelde bijdragen moeten komen. Daarmee is ruimte gelaten voor een beoordelingsfase alvorens in Parijs definitieve afspraken worden vastgelegd. De prioriteit van Nederland ligt in eerste instantie niet bij de vormgeving van het beoordelingsproces, maar bij het waarborgen van de voorwaarden daarvoor: een spoedig besluit over vooraf bij de voorgestelde bijdrage aan te leveren (up front) informatie en het zorgen dat voldoende landen, met name alle grote economieën hun beoogde bijdragen tijdig – d.w.z. begin 2015 – kenbaar maken.

Het beoordelingsproces zelf zal moeten bestaan uit enerzijds een beoordeling van het geaggregeerde ambitieniveau in relatie tot wat voor het binnen bereik houden van de 2 gradendoelstelling nodig is en anderzijds een beoordeling van de transparantie en redelijkheid van door landen voorgestelde bijdragen. De eerste beoordeling zou vooral technisch van aard moeten zijn; de tweede beoordeling is vooral een politiek proces waar Partijen elkaar dienen te kunnen bevragen en verheldering dienen te bieden. Voor de beoordeling van de bijdragen ziet Nederland ook een rol voor processen buiten de UNFCCC – zoals analyses door kennisinstellingen van de toereikendheid/vergelijkbaarheid van de voorgestelde bijdragen en besprekingen in andere politieke fora zoals de G20 van de redelijkheid van de voorgestelde bijdragen.

Adaptatie

Nederland is van mening dat het nieuwe akkoord kan bijdragen aan steviger erkenning van adaptatie inspanningen van landen, praktische instrumenten kan bieden die effectief adaptatiebeleid in landen bevorderen, betere kennisdeling en samenwerking moet stimuleren en moet bijdragen aan een verschuiving van het leidend paradigma in adaptatiebeleid: van enkel het voorkomen van korte termijn kwetsbaarheid naar het bevorderen van lange termijn weerbaarheid. Hierbij is meer aandacht nodig voor de rol van de private sector en het klimaatbestendig maken van investeringen. Voor Nederland is evident dat mitigatie en adaptatie voortdurend in onderlinge samenhang moeten worden bekeken. Voorkomen blijft beter dan genezen.

De link tussen mondiale en nationale inspanningen zit in het feit dat mondiale instrumenten en mondiale samenwerking de effectiviteit van nationale adaptatie inspanningen vergroten. Nederland is van mening dat geen kwantitatieve relatie tussen mondiale en nationale inspanningen gecreëerd moet worden, zoals enkele Partijen voorstellen (een financieel mondiaal adaptatiedoel waaraan de som van nationale financiële bijdragen moet voldoen) – het kwantificeren van adaptatie in financiële termen doet tekort aan de vele factoren die de effectiviteit van adaptatiebeleid

beïnvloeden. Nederland is voorstander van een steviger erkenning van adaptatie Inspanningen van landen in het nieuwe akkoord, op een manier die nadruk legt op de effectiviteit (output) van adaptatie in plaats van op de financiële Input. Dit is echter geen hoofddoel van het nieuwe akkoord. De effectiviteit van adaptatiebeleid kan voorts versterkt worden door het gebruik van een gendersensitieve aanpak.

Bovenstaande kan gerealiseerd worden door landen te stimuleren te formuleren wat hun adaptatiedoelen zijn (kwalitatief), welke resultaten zij beogen te behalen en welke acties zij daartoe willen ondernemen. Dit moet voortbouwen op bestaande processen, zoals het proces van Nationale Adaptatie Plannen (NAPs) en de rapportage in de Nationale Communicaties (NatComs). De monitoring en evaluatie van adaptatieacties kan in veel landen sterk verbeterd worden. Het nieuwe akkoord kan handvatten en een platform bieden voor het presenteren van adaptatie Inspanningen en het delen van kennis en best practices, op basis van bestaande instrumenten en structuren. Hiermee ligt de nadruk op effectiviteit en resultaten (output) in plaats van op input, waaronder financiering.

Andere Partijen hebben voorgesteld dat adaptatiedoelen onderdeel uitmaken van de nationaal bepaalde bijdragen in het nieuwe akkoord. Nederland is van mening dat landen zelf mogen bepalen hoe zij hun bijdragen formuleren en of zij hierin adaptatie opnemen, maar dat de nadruk niet op de financiële Input moet komen te liggen. Door van tevoren kaders te stellen kunnen we voorkomen dat adaptatie zoals mitigatie behandeld wordt: zaken als *up front information & assessment* zijn niet op dezelfde manier van toepassing op adaptatie. In het geval van adaptatie kunnen we bijvoorbeeld denken aan kwalitatieve informatie van landen over hun adaptatieplannen, de implementatie daarvan, en de monitoring en evaluatie.

Een mondiaal doel voor adaptatie in financiële termen, zoals voorgesteld door enkele partijen, is voor Nederland niet acceptabel. Wel zou een preambule in kwalitatieve termen geformuleerd kunnen worden – waarbij de basis is dat alle landen toewerken naar klimaatbestendige en duurzame ontwikkeling. Het nieuwe akkoord zou mogelijk enkele kwalitatieve mondiale "mijlpalen" kunnen formuleren als indicatoren voor mondiale vooruitgang, zoals een gedegen risico analyse in alle landen aan het begin van de beleidscyclus en het formuleren van financierbare acties in de implementatiefase. Daarbij kan gebruik worden gemaakt van bestaande instrumenten.

Nederland is van mening dat het nieuwe akkoord moet bijdragen aan bovengenoemde *paradigma shift* in adaptatiebeleid. Hiertoe streeft Nederland naar een moderne gereedschapskist voor adaptatie. Daarmee kan het nieuwe instrument vanaf het mondiale niveau adaptatie op nationaal niveau bevorderen en samenwerking op adaptatiegebied vergroten. Voorbeelden zijn het versterken van investeringen door de private sector in adaptatie, en handvaten voor risicoanalyse, risicomanagement en verzekeringsbepalingen. Capaciteitsopbouw in individuele landen blijft essentieel.

Nationale Adaptatie Plannen worden versterkt door bovenstaande nadruk op heldere adaptatiedoelen en beoogde resultaten.. Handvaten voor verbeterde risicoanalyse, stimulering van private investeringen, monitoring, evaluatie, en andere bovengenoemde thema's verberen zowel het planningsproces voor adaptatie (NAPs) als de implementatie ervan. Of en welk deel van bovenstaande acties uitgevoerd moet worden via het nieuwe akkoord en de NAP Guidelines en de onderhandelingen over het NAP proces, moet pragmatisch bekeken worden. In het nieuwe akkoord moet het NAP proces echter geen verplichtende structuur worden voor partijen: uitgangspunt is dat elk land zijn planningsproces zelf inricht.

Van het bovenstaande hoeft weinig in de tekst van het kernakkoord opgenomen te worden – het meeste kan zitten in besluitteksten rondom het nieuwe akkoord. Het Adaptatie Comité kan bij sommige van bovenstaande ideeën een uitvoerende of ondersteunende rol hebben. Tevens zal zoveel mogelijk gebruik moeten worden gemaakt van het reeds bestaande institutionele gebouw.

Financiering

Nederland is van mening dat in het ADP een ander paradigma voor klimaatfinanciering moet gelden dan nu het geval is. De noodzakelijke transitie naar een koolstofarme, klimaatbestendige wereldeconomie vraagt om doelbewuste en gerichte investeringen en moet primair door marktpartijen zelf worden gedreven. Dit betekent dat op mondiaal niveau de nadruk moet liggen op afspraken over het beprijzen van koolstof en het verlagen van subsidies op het gebruik van fossiele brandstoffen om voor betekenisvolle prijsprikkels voor koolstofarme investeringen in alle landen te zorgen. Het "framework for various approaches" en het initiatief "market readiness" van de Wereldbank kunnen hierbij als opstap dienen. Tevens staat Nederland voor dat het ADP een modaliteit biedt voor de erkenning van klimaat relevante investeringen van marktpartijen.

Waar Internationale klimaatfinanciering een rol blijft spelen bij transformationele investeringen in bijvoorbeeld de allerarmste landen, zal een breder scala aan bijdragen nodig zijn van alle landen en private partijen zoals bedrijven, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties.

Hoewel overeenstemming over de bijdrage per land (contributieschaal) aan de Internationale klimaatfinanciering moeilijk te bereiken zal zijn, is Nederland van mening dat landen zoveel mogelijk bij moeten dragen aan de Internationale klimaatfinanciering naar rato van hun capaciteit tot bijdragen en hun aandeel in het klimaatprobleem.

Welke landen in aanmerking komen voor Internationale klimaatfinanciering zal ook veranderen overeenkomstig de dynamische ontwikkeling van het principe van "Common But Differentiated Responsibilities and Respective Capabilities". Dit moet worden opgenomen in nieuwe financieringsmechanismen. Ook zal de vorm waarin een mogelijke bijdrage verstrekt wordt, kunnen veranderen (bijvoorbeeld in plaats van schenkingen een risico garantie op kostendekkende basis).

Nederland ziet in de onderhandelingen geen grond voor- en zal zich verzetten tegen nieuwe doelen (kwalitatieve levels of kwantitatief) voor klimaatfinanciering. In onze interpretatie van de tekst van Warschau² behouden partijen namelijk het recht om zelf hun opschalingspaden en -doelen in te vullen en zijn daarbij – zowel voor als na 2020 - niet gebonden aan een ratio publiek-privaat, noch aan voorafgestelde "levels". Wij zien daarom de meerwaarde niet om mee te gaan in eerdere suggesties van de Commissie om pathways te identificeren die specifiek het publieke deel opschalen. Hetzelfde geldt voor alternatieve bronnen. Wij behouden het recht om onze opschalingspaden en post-2020 klimaatfinanciering zelf in te vullen, in de eerste instantie door de nadruk te leggen op partnerschappen en publieke acties om gemobiliseerde private financiering te meten en te vergroten. Terughoudendheid geldt hierbij voor:

1. Uitspraken over onze Europese en/of Nederlandse ("fair") share in de USD 100 mld. commitment. Uit de opschaling-submissies tbv COP 19 is gebleken dat de EU hierin een voorloper is. Hoewel wij kunnen leven met het gebruik van de 2013 Strategies and Approaches submissie, moet de nadruk liggen op een aantal nieuwe key messages, zoals bv aangaande het Groene Klimaatfonds. De kernvraag is hoe wij strategisch om moeten gaan met onze eigen rapportering; tot dusver zijn onze inspanningen immers in een vacuüm gepresenteerd (nog altijd enkel Europese landen die het gros van de opschalingsinspanningen kwantificeren).
2. Gezien de huidige begrotingssystematiek en onze huidige mapping exercities zijn uitspraken over cijfers of kwalitatieve projecties na 2014 een rode lijn.
3. Mocht het GCF worden opgebracht: de onafhankelijkheid van het Fonds dient bewaard te worden. Hierbij waken voor micromanagement door de COP en een coördinatiepush van de Europese Commissie, ook in het tabuleren en toe-eigenen van GCF commitments/pledges van LS.

² Met name decision 3/CP.19, para 7, die de periode na 2020 ook lijkt omvatten: " Urges developed country Parties to maintain continuity of mobilization of public climate finance at increasing levels from the fast-start finance period in line with their joint commitment to the goal of mobilizing USD 100 billion per year by 2020 from a wide variety of sources, public and private, bilateral and multilateral, including alternative sources, in the context of meaningful mitigation actions and transparency of implementation."

4. Verzetten tegen oproepen tot financial levels of targets, alsmede additionele verplichtingen in het ADP, voor landen die alreeds klimaatfinancieringsverplichtingen zijn aangegaan. Ontwikkelde landen hebben hun collectieve pledge met de USD 100 mln. commitment afgebakend en verwoord als een committing vanaf 2020 met meerdere opschallingspaden ertoe leidend.
5. Nederland volgt ten aanzien van financiering wel de EU positie waarin de verbreding van de landen die bij moeten dragen aan klimaat financiering en de effectiviteit van de besteding ervan (via versterking van de enabling environments in ontwikkelingslanden) centraal staat. Bovenal gaat die visie uit van het feit dat financiering geen doel op zichzelf is maar dat door ombuiging van investeringen landen een transformatie moeten realiseren naar een koolstofarme en klimaatbestendige ontwikkeling.

Mechanismen

Nederland zet in op het in stand houden, verbeteren en verder ontwikkelen van bestaande marktmechanismen. Marktmechanismen vormen een belangrijk onderdeel van de mitigatieafspraken omdat zij bijdragen aan een kosteneffectieve verwezenlijking van de klimaatdoelstelling. Daarnaast helpen de mechanismen om meer reductiemaatregelen van de grond te krijgen waarmee ook een prikkel wordt afgegeven om de ambitie te verhogen en worden kansen gecreëerd voor duurzame ontwikkeling. Het succes van marktmechanismen hangt wel af van een aantal factoren, zoals het waarborgen van de milieu-integriteit en het voorkomen van dubbelrekening.

In dat kader is de Nederlandse inzet dan ook gericht op de formulering van een transparante minimale set van rekenregels die het vertrouwen en de genoemde milieu-integriteit van de overeenkomst moeten waarborgen. De rekenregels moeten duidelijk maken wat meetelt en wat niet. De rekenregels zijn ook noodzakelijk om de transparantie, inclusief de verificerbaarheid en vergelijkbaarheid, van de nationale bijdragen in de nieuwe overeenkomst te garanderen. De rekenregels moeten ook helderheid verschaffen over of en hoe landgebruik mee kan tellen.

Juridische vorm

De Nederlandse inzet is gericht op de totstandkoming van een nieuwe overeenkomst waaraan zoveel mogelijk partijen zich zouden moeten kunnen verbinden/committeren. De juridische vorm van de nieuwe overeenkomst moet die brede participatie en een brede diversiteit van nationale bijdragen, rekeninghoudend met nationale omstandigheden (economisch, juridisch, etc.), mogelijk maken. Daarnaast is het voor een toekomstbestendige overeenkomst belangrijk dat zowel de type bijdragen als hun uitvoering eenvoudig kunnen worden aangepast aan veranderende omstandigheden.

Verder zet Nederland in op een overeenkomst waarin bindend wordt vastgelegd dat partijen d.m.v. nationale regels en maatregelen de gedane toezegging nationaal juridisch bindend zullen vastleggen. Mitigatieafspraken, in de vorm van zogeheten 'nationale schedules' dienen juridisch te worden vastgelegd in een bijlage bij de overeenkomst. Door de verankering in de nationale setting kunnen deze 'schedules' via eenvoudige nationale procedures worden geactualiseerd. Ook het actualiseren van de bijlage bij de overeenkomst waarin de 'schedules' zijn opgenomen dient via een vereenvoudigde procedure geactualiseerd te kunnen worden. Bepalingen die dit mogelijk maken dienen in de overeenkomst te worden opgenomen.

Bindend dient ook te worden vastgelegd dat de nationale 'schedules' onderdeel zijn van verplicht te ontwikkelen "Low Emission Development Strategies", waarbij de uitvoering van de 'schedules' onderhevig zal zijn aan een gemeenschappelijk, flexibel systeem van meten, rapportage en beoordeling (MRV). Daaraan gekoppeld dient de overeenkomst een nalevingsstelsel ('compliance') in te voeren dat gericht is op het faciliteren, bevorderen en veiligstellen van de implementatie, uitvoering en naleving van de gemaakte afspraken.

4.2. Werkstroom 2: Pre-2020 mitigatie ambitie

Relevante Agenda: ADP

Item 3b: Matters related to paragraphs 7 and 8 of decision 1/CP.17

Algemene lijn:

Nederland is voor het verhogen van het ambitieniveau in de periode tot 2020 om de 2-graden doelstelling binnen bereik te houden. Dit kan gebeuren via een aanscherping van de bestaande toezeggingen in 2014, via het uitlokken van toezeggingen van landen die dat nog niet hebben gedaan en via ondersteuning van/deelname in additionele internationale initiatieven. Wat de inspanning van de EU betreft zijn de eerder aangenomen Raadsconclusies over een eventuele ophoging van de Europese emissiereductie inspanning tot 30% in 2020 onder voorwaarden leidend. Verhoging van het pre-2020 ambitieniveau dient te worden bereikt door actie van alle Partijen, niet alleen door ontwikkelde landen met een nieuwe verplichting onder het Kyoto-protocol.

In haar submitssies onder het KP heeft de EU aangegeven dat zij naar verwachting tot 2020 een grotere reductie zal realiseren dan haar reductieverplichting onder het KP (-20% over periode 2013-20) en toezegging (pledge) onder het klimaatverdrag (-20% in 2020). Nederland steunt het uitdragen van een positieve boodschap over de door de EU verwachte extra emissiereducties bovenop de KP doelstelling en vindt dat de EU tevens moet overwegen om deze verwachte overprestatie om te zetten in een ophoging van de EU pledge onder het klimaatverdrag.

Nederland ondersteunt ook de aandacht onder werkstroom 2 van de ADP voor mogelijkheden voor verhoging van het pre-2020 ambitieniveau via internationale initiatieven. De benadering zou op de korte termijn moeten bijdragen aan de formulering van (menu's van) concrete beleidsmaatregelen waaraan landen (samen met andere actoren) zich kunnen committeren om de mondiale mitigatie-ambitie te verhogen. Deze benadering kan daarnaast ook onderdeel worden van een praktisch georiënteerd toekomstig klimaatregime, waarin meer aandacht is voor een mitigatieaanpak gebaseerd op gezamenlijke beleidsmaatregelen en onderkenning en ondersteuning van de rol van niet-statelijke actoren, zoals bedrijfsleven en steden. Wat betreft de additionele initiatieven zet Nederland met name in op interstatelijke samenwerking bij de aanpak van F-gassen en op versterking van REDD+, naast ondersteuning via erkenning van initiatieven van niet-statelijke actoren, zoals het "Wedging the Gap"-initiatief van Ecofys, of beide, zoals gebeurt in de Climate and Clean Air Coalition (CCAC) als het gaat om het beperken van emissies van 'Short Lived Climate Forcers' (SLCF).

Specifieke punten voor ADP 2-5:

In Bonn zullen de eerder gestarte technical expert meetings (TEMs) worden voortgezet, deze keer in het bijzonder gericht op de mogelijke bijdragen van de land sector en urbane omgeving(steden). De ervaringen met de TEMs over energiebesparing en duurzame energie waren zeer positief en leidde tot voorstellen voor een actieve betrokkenheid van internationale expert organisaties en het Technology Executive Committee (TEC) bij initiatieven voor opschaling van duurzame energie en energiebesparing in met name ontwikkelingslanden. Nederland kan een dergelijke praktische aanpak steunen mits gebaseerd op benutting van bestaande financiële structuren en niet leidt tot voor algemene discussie over financiële ondersteuning van ontwikkelingslanden pre-2020 en nieuwe "matching" mechanismen voor de financiering van NAMAs.

Inzet voor werkstroom 2 van deze ADP sessie is het toewerken naar menu's van concrete beleidsmaatregelen (inclusief mogelijkheden voor ondersteuning) op verschillende terreinen, waaraan landen (samen met andere actoren) zich kunnen committeren om de mondiale mitigatie-

ambitie pre-2020 (en daarna) te verhogen. De EU heeft daartoe in haar submittie voor werkstroom 2 voorgesteld dat het secretariaat in een update van het technisch paper over mogelijkheden voor dergelijke beleidsmenu's formuleert en daarvan een Summary for Policy Makers maakt, die tijdens de ministeriele sessies in Bonn en Lima kunnen worden besproken.

Ten aanzien van de door Brazilië gedane voorstellen voor verhoging van het pre-2020 ambitieniveau staat Nederland open voor vrijwillige annulering van CERs (mits duidelijk is dat hierbij dubbelstellingen worden vermeden), maar ziet zij niets in het voorstel voor de inzet van vroegtijdige (pre-2020) reducties voor het nakomen van post-2020 reducties omdat de milieu-integriteit daarvan door het ontbreken van de benodigde rekenregels erg twijfelachtig is.

5. Review

Relevante Agenda: SBI en SBSTA

SBI item 16: The 2013-2015 review

SBSTA Item 7: The 2013-2015 review

Algemene lijn:

- De Review dient te worden uitgevoerd op een constructieve en efficiënte wijze en gericht op de beoordeling van de toereikendheid van de lange termijn mondiale doelstelling van minder dan twee graden Celsius ten opzichte van het pre-industriële temperaturen en de vooruitgang bij de verwezenlijking daarvan,
- De uitkomsten moeten ondersteunend zijn aan het werk van de ADP, en dragen bij aan vergroting van het ambitieniveau van partijen.

Specifieke punten voor SB 40:

Nederland wil:

- Dat de Review op een evenwichtige wijze wordt voortgezet, waarbij alle elementen uit de IPCC AR5 aan de orde komen;
- Een begin maken met het vastleggen van resultaten in 2014 en de versterking van de technische en wetenschappelijke aard van het werk van de review in 2014 op basis van de IPCC AR5 rapporten.

Achtergrond:

In Cancun (COP16) is besloten tot een Review van de lange termijn doelstelling voor beperking van de mondiale temperatuurstijging tot 2 graden (incl. de mogelijkheid van een doelstelling van 1,5 graad) en de vraag in hoeverre actie onder het Klimaatverdrag daar toereikend voor is. De Review is in 2013 begonnen en zal worden afgerond in 2015 en wordt gehouden onder de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid van SBSTA en SBI. Daarvoor is een gezamenlijke SBSTA en SBI contactgroep ingesteld. Tijdens COP18 (Doha) werd besloten dat die contactgroep op haar beurt zal worden ondersteund door een gestructureerde expert dialoog (structured expert dialogue, SED) voor de beoordeling van relevante technische en wetenschappelijke informatie. In Warschau vond de eerste expert workshop plaats. De workshop vormde een goede gelegenheid voor partijen om d.m.v. interacties met experts, waaronder de kosten en de haalbaarheid van de 2 graden doelstelling, kosten verbonden aan adaptatie en de toepassing van wetenschappelijke onzekerheden bij het maken van klimaatbeleid. Hun eigen kennis te vergroten. In Bonn staat de derde sessie van de SED gepland, waarbij de effectiviteit en haalbaarheid van de lange termijn strategie verder geanalyseerd zal worden op basis van ondermeer de rapporten van de IPCC Working Groups II en III.

6. Mitigatie

Relevante Agenda: SBI en SBSTA

SBI Item 5: Work programme to further the understanding of the diversity of nationally appropriate mitigation actions

SBSTA item 14: Work programme on clarification of quantified economy-wide emission reduction targets of developed country Parties

SBSTA item 15: Scientific, technical and socioeconomic aspects of mitigation of climate change

Algemene lijn:

De inzet van het werkprogramma onder SBI (ontwikkelingslanden) en SBSTA (ontwikkelde landen) ten behoeve van verheldering van de pre-2020 pledges is wat Nederland betreft met name gelegen in:

(1) vermindering van de onzekerheid over de milieueffectiviteit van veel 'pledges', met name van ontwikkelingslanden, maar ook van ontwikkelde landen die geen tweede verplichtingenperiode onder het Kyoto-protocol op zich nemen (zoals Canada, Japan, Rusland).

(2) onderbouwing van de noodzaak en het nut van upfront information voor nieuwe post 2020 bijdragen, met het oog op de ontwikkeling van gemeenschappelijke rekenregels voor verschillende typen commitments.

Nederlandse inzet is verder te zorgen voor een coherente en evenwichtige bespreking van de 'pledges' in de werkprogramma's voor ontwikkelde en ontwikkelingslanden onder respectievelijk SBSTA en SBI. Vermeden dient te worden dat het proces voor verheldering van NAMAs wordt gebruikt voor algemene discussies over financiële ondersteuning van ontwikkelingslanden pre-2020 en nieuwe "matching" mechanismen voor de financiering van NAMAs.

Wat betreft "Scientific, technical and socioeconomic aspects of mitigation of climate change" is de Nederlandse inzet om dit agendapunt te benutten om tot meer concrete bespreking van de noodzaak en mogelijkheden voor versterking van de mitigatie in alle landen te komen. Het biedt met name een kans om nieuwe inzichten van het IPCC AR5 WG III rapport te bespreken. Tegelijkertijd heeft het geen zin veel tijd aan dit agendapunt te besteden indien andere partijen een constructieve discussie in de weg blijken te staan.

Achtergrond:

Tijdens COP16 (Cancun) is besloten om onder AWG-LCA (Ad Hoc Working Group on Long term Cooperative Action) te komen tot een verheldering van de door de ontwikkelde en ontwikkelingslanden gedane mitigatietoezeggingen tot 2020. In Doha (COP18) is bij het afsluiten van de AWG-LCA besloten om het proces van verheldering van de toezeggingen onder de SBs voort te zetten, zij het gescheiden: de 'pledges' van ontwikkelde landen onder SBSTA en die van ontwikkelingslanden onder SBI. Voortzetting van dit proces is gewenst om meer duidelijkheid te krijgen over hoe ontwikkelde landen die niet mee doen aan de tweede verplichtingenperiode onder het Kyoto-protocol hun pledges gaan invullen en om meer inzicht te krijgen in de NAMAs (Nationally Appropriate Mitigation Actions) van ontwikkelingslanden. Deze laatste zijn erg divers en bevatten nog veel onzekerheden wat betreft hun bijdrage aan emissiereducties.

Door het ontbreken van een vastgestelde SBI agenda kon vorig jaar voor Warschau niet gesproken worden over verheldering van de 'pledges' van ontwikkelingslanden (NAMAs). Dit heeft gezorgd voor een onbalans in de behandeling van de 'pledges' van de ontwikkelde en ontwikkelingslanden en zijn onder SBSTA ook nog geen inhoudelijke conclusies worden bereikt over het werkprogramma voor verheldering van de 'pledges' van de ontwikkelde landen. Tijdens de vorig

sessie is gebleken dat er nog veel aanvullende informatie nodig is om vooraf te weten en vervolgens te kunnen volgen hoeveel reducties de 'pledges' van Annex I landen zonder doelstellingen onder de 2e verplichtingenperiode van het Kyoto-protocol opleveren. Meer in het algemeen geldt dat partijen verschillende motieven hebben bij het werkprogramma. Voor de meeste Umbrella landen gaat het alleen om verheldering en niet om harmonisatie van rekenregels en dient het werkprogramma onder de SBs vooral om meer inzicht te krijgen in de 'pledges' van ontwikkelingslanden.

De EU en ontwikkelingslanden willen naast verheldering ook werken aan geharmoniseerde rekenregels, terwijl het voor de ontwikkelingslanden niet alleen gaat om harmonisatie van rekenregels voor ontwikkelde landen, maar ook om het omhoog krijgen van hun ambitieniveau. De ontwikkelingslanden, maar ook de EU, hopen dat het werk onder het SB werkprogramma bijdraagt aan de discussie over rekenregels in de ADP in zowel pre-2020 als post-2020 afspraken.

Het agendapunt "Scientific, technical and socio-economic aspects of mitigation of climate change" is oorspronkelijk gecreëerd voor de behandeling van het IPCC Third Assessment Report (TAR). SBSTA23 startte een serie mitigatie workshop voor de uitwisseling van informatie over ervaringen en standpunten over praktische mogelijkheden en oplossingen voor de implementatie van het Verdrag. Dit programma werd de facto afgesloten tijdens SBSTA28. Sindsdien is verschillende keren met weinig succes getracht te komen tot overeenstemming over wat onder dit agendapunt verder te bespreken en het agendapunt steeds weer vooruitgeschoven. Tijdens SBSTA38 stelde [REDACTED] - [REDACTED] voor het agendapunt te gebruiken voor discussies over IPCC AR5 resultaten. Hoewel de EU hiervoor open staat bestaat de vrees dat van een constructieve bespreking van IPCC AR5 geen sprake zal kunnen zijn.

6.1. Marktmechanismen

Relevante Agenda: SBI en SBSTA

SBI item 6: Matters relating to the mechanisms under the Kyoto Protocol

SBSTA Item 13: Market and non-market mechanisms under the Convention

Algemene lijn:

- Om op zo kosteneffectief mogelijke wijze de klimaatdoelstellingen te realiseren zal Nederland zich inzetten op het in stand houden en verbeteren van bestaande mechanismen en op de ontwikkeling van nieuwe mechanismen.
- Nederland zet in op het zo snel als redelijkerwijs mogelijk operationaliseren van flexibele, aantrekkelijke en kosteneffectieve nieuwe marktmechanismen (NMM), maar de Inwerkingtreding voor 2020 zal mede moeten worden afgewogen tegen de vereiste van voldoende vraag. Gezien de sterke samenhang met de Nieuwe Marktmechanismen (NMM) is een goede afstemming van het denken over nieuwe marktmechanismen en (nieuwe) rekenregels essentieel.
- Naast centrale uitgifte van emissierechten op basis van multilaterale mechanismen, zoals het CDM en Nieuwe Marktmechanismen (NMM), zal er in toenemende mate sprake zijn van decentrale uitgifte van emissierechten/ kredieten. Om internationale uitwisseling van emissiereductie-eenheden mogelijk te maken en de milieu-Integriteit van de koolstofmarkt te waarborgen is een systeem van kwaliteitsborging van decentrale eenheden gewenst.
- Daarom ondersteunt Nederland parallel aan het nieuwe multilaterale marktmechanisme de verdere ontwikkeling van het 'Framework for Various Approaches' (FVA) dat een belangrijk onderdeel van de toolbox van een nieuw Instrument kan worden. De focus ligt daarbij op het waarborgen van de milieu-Integriteit en transparantie wanneer ook decentrale mechanismen daarvan onderdeel worden.
- Alle nieuwe en bestaande mechanismen dienen onderdeel te worden van het gereedschapskist van een nieuw Instrument en een goede overgang van bestaande mechanismen worden gewaarborgd.

Specifieke punten voor SB 40:

Er dient verder gewerkt te worden aan het operationaliseren van flexibele, aantrekkelijke en kosteneffectieve nieuw marktmechanismen (NMM) via een COP besluit over 'Modalities and Procedures' (M&P), en parallel daaraan een COP besluit waarin de basiselzen voor marktinstrumenten onder het 'Framework for Various Approaches' (FVA) wordt vastgelegd, teneinde milieu-integriteit en transparantie van zowel NMM als FVA te waarborgen.

- Voor het functioneren en de geloofwaardigheid van de nieuwe mechanismen is voldoende vraag naar kredieten een vereiste. Het op de markt komen van nieuwe emissiekredieten voor 2020 is daarom alleen zinvol indien het ambitieniveau van partijen tot 2020 wordt vergroot. Wel zou zo snel mogelijk gestart moeten worden met proefprojecten.
- De discussie over het toelaten van nieuwe HCFK installaties onder CDM wordt voortgezet. Nederland heeft geen haast bij het afronden van de onderhandelingen, omdat Nederland net als de EU een voorkeur heeft voor een niet-marktgerelateerde aanpak van nieuwe installaties. Bij voorkeur in samenwerking met het Montreal-protocol.
- Vanwege de samenhang met de bredere discussie over financiering, het 'framework for various approaches' en het nieuwe marktmechanisme, zal een besluit over REDD+ financiering een goede inbedding van REDD+ in deze onderwerpen moeten bewerkstelligen.

Achtergrond:

In Doha is naast herziening het bestaande CDM Ingezet op verdere uitbreiding d.m.v. New Market Mechanism (NMM), een wens van vooral de EU, en op het Framework for Various Approaches (FVA), een wens van vooral de [REDACTED]. Het NMM richt zich op een bredere sectorale aanpak via zowel het genereren van vervangende CO2 kredieten als op emissiehandel met CO2 rechten. De EU beoogt het NMM onder streng toezicht van de UNFCCC te laten functioneren om daarmee de milieu-integriteit te waarborgen. In Durban is afgesproken dat de Modalities & Procedures in Doha zouden worden vastgesteld. De afspraak was dat de SBSTA in 2013 inhoudelijk nog aan zou werken, op basis van een gedetailleerde lijst met aandachtspunten die in Doha was vastgesteld. In Warschau is slechts een bescheiden voortgang geboekt.

Het FVA is door de Umbrella Group sterk gepromoot, omdat deze landen hierbij vooral geen streng UNFCCC toezicht voorzien. Onder het FVA moeten allerlei soorten marktmechanismen vallen, die – op een Japanse uitzondering na – nog niet erg concreet zijn. In Doha is afgesproken dat SBSTA ook nader zal kijken aan welke standaarden het FVA moet voldoen en is – tegen de zin van de VS in – afgesproken dat wordt overwogen dat ook het FVA onder het toezicht van de Conventie komt. Omdat het FVA veel "losser" lijkt te worden dan het NMM is te verwachten dat veel landen dit "eenvoudiger" FVA de voorkeur zullen geven boven het rigide NMM. Dat vraagt enerzijds om ook in de voorliggende periode aandacht te blijven besteden aan de milieu-integriteit en geloofwaardigheid van het FVA en anderzijds om het vermijden van een te grote rigiditeit van het NMM.

In Warschau werd de discussie sterk gedomineerd door de BASIC landen ([REDACTED]) die door hun harde opstelling een verdere ontwikkeling van de NMM tegenhielden. Deze landen gaven aan dat zij de discussie rond de nieuwe overeenkomst niet negatief wilden beïnvloeden. Ook hadden zij bezwaren omdat niet voorzien werd in pre-2020 vraag. Herziening van de 'Clean Development Mechanism, CDM' stuitte eveneens op grote bezwaren van de kant van [REDACTED]

6.2. Reducing emissions from Deforestation and Forest Degradation (REDD+)

Relevante Agenda: SBSTA

Item 5: Methodological guidance for activities relating to reducing emissions from deforestation and forest degradation and the roles of conservation, sustainable management of forests and enhancement of forest carbon stocks in developing countries.

Algemene lijn:

Nederland streeft naar een systeem waarbij ontwikkelingslanden vrijwillig nationale 'no lose targets' voor de gehele bossector op zich nemen. Wanneer landen meer uitstoot reduceren dan via deze doelstelling is afgesproken, kunnen zij de extra reductie verzilveren in de vorm van verhandelbare koolstofkredieten. Voorwaarden hierbij zijn gelijk aan die van het 'framework for various approaches' en het nieuwe marktmechanisme. Naast de private middelen via de marktbenadering wordt private financiering gebruikt voor het verduurzamen van productieketens. Nederland vindt het belangrijk deze bijdrage te erkennen. Verder blijft internationale publieke financiering noodzakelijk voor capaciteitsopbouw en het versterken van het institutionele raamwerk.

Specifieke punten voor SB 40

Nederland vindt het belangrijk de modaliteiten voor REDD+ zo vorm te geven dat ze geen onnodige barrières vormen voor REDD+ acties in ontwikkelingslanden (bijvoorbeeld geen te gedetailleerde eisen voor monitoringssystemen).

Achtergrond:

Vanwege de samenhang met de bredere discussie over financiering, het 'framework for various approaches' en het nieuwe marktmechanisme, zal REDD+ financiering vooral via een goede inbedding van REDD+ in deze onderwerpen bewerkstelligd moeten worden.

Op het gebied van het terugdringen van ontbossing en bosdegradatie in ontwikkelingslanden (REDD+) is tijdens de klimaatconferentie in Warschau (afgelopen november) een doorbraak bereikt. Het pakket aan besluiten dat is aangenomen maakt de weg vrij voor de volledige implementatie van REDD+. Samen met eerdere besluiten vormt het pakket een raamwerk dat de transparantie van REDD+ resultaten vergroot. Het zorgt ook voor een effectieve en gecoördineerde financiering van die resultaten. Internationale financiële instellingen (zoals het Groene Klimaatfonds, de GEF, de Wereldbank en UN REDD), de private sector en landen kunnen het overeengekomen raamwerk gebruiken als basis voor de financiering van de resultaten van REDD+.

In het pakket zijn onder andere regels afgesproken over:

- hoe ontwikkelingslanden moeten rapporteren over welke resultaten ze hebben geboekt met het terugdringen van ontbossing en bosdegradatie;
- hoe de resultaten onafhankelijk worden geverifieerd;
- voorwaarden waaraan landen moeten voldoen om financiering voor resultaten te kunnen ontvangen, inclusief rapportages over hoe landen met de sociale en milieubarborgen zijn omgegaan;
- een centrale informatievoorziening voor de betalingen voor geverifieerde resultaten.

Een aantal punten werd in Warschau nog geparkeerd (outstanding issues)

Dit betreft een aantal methodologische punten met betrekking tot non-carbon benefits (NCB's) en non-market-based approaches.

6.3. Landbouw

Relevante Agenda: SBSTA

Item 8: Issues relating to agriculture

Algemene lijn:

Nederland steunt de totstandkoming in SBSTA van een COP besluit om een landbouw werkprogramma uit te werken. In Warschau is een workshop gehouden over dit onderwerp. In lijn met de EU submitties, moet een landbouw werkprogramma of besluit ingaan op de wetenschappelijke en technische aspecten van adaptatie als ook mitigatieaspecten van landbouw (en synergie of co-benefits hiertussen), inclusief de relatie met voedselzekerheid.

Specifieke punten voor SB 40:

- Nederland wil bereiken dat SBSTA de kaders en inhoud van een werkprogramma vaststelt en met een voorstel komt voor een COP besluit om dat formeel te bevestigen.
- Nederland benadrukt, net als de EU, dat het werkprogramma zowel de wetenschappelijke en technische adaptatie en mitigatieaspecten in de landbouw moet omvatten. Dit is voor zowel ontwikkelde als ontwikkelingslanden van belang en ook inhoudelijk bestaat er een relatie en zijn er synergie (of "co-benefits") mogelijkheden tussen adaptatie en mitigatiemaatregelen. Van belang is verder ook voldoende aandacht voor sociale, ecologische en economische dimensies in relatie tot duurzame landbouwmethoden.
- Van belang dat optimaal gebruik wordt gemaakt van reeds bestaande technisch-wetenschappelijke kennis die voorhanden is of ontwikkeld wordt in andere gremia en organisaties c.q. kennisinstellingen (FAO, Global Research Alliance etc).
- Voorbereiding van mogelijk toekomstige besprekingen/afspraken voor klimaatacties en MRV in meer geïntegreerd kader van landgebruik (AFOLU ("agriculture, forestry and other land use"), in samenhang met LULUCF ("Land Use and Land Use Change and Forestry") en REDD/ontbossing).

Achtergrond:

Tijdens COP17 in Durban is afgesproken dat de SBSTA de wetenschappelijke en technische landbouw aspecten rond klimaatverandering bespreekt om tot een besluit te komen. Op COP18 (Doha) en CoP 19 (Warschau) lukte het Partijen nog niet dit af te ronden.

De besprekingen in SBSTA kader lopen zeer moeizaam. Ontwikkelingslanden benadrukken vooral het belang van adaptatie. Enkele ontwikkelingslanden zijn specifiek tegen het benoemen van mitigatie specifiek aangezien zij menen dat daarmee ook ontwikkelingslanden verplichtingen opgelegd zouden kunnen krijgen. Met een focus op co-benefits kan de waarde van synergiemogelijkheden nader voor het voetlicht brengen. Parallel aan de moeizame besprekingen in UNFCCC kader wordt derhalve ook ingezet op de verbinding tussen landbouw en klimaat in andere internationale gremia (FAO, WB, Global Research Alliance) en is Nederland betrokken bij de start van samenwerking tussen landen, kennisinstellingen en organisaties in een *Alliance of Climate Smart Agriculture*. Dit kan mogelijk op de Ban Ki-Moon top van start gaan.

Landbouw heeft tevens veel raakvlakken met andere onderwerpen die in UNFCCC kader worden besproken, zoals adaptatie, LULUCF en REDD+ en andere vormen van landgebruik (landgebruik zorgt wereldwijd voor ca 1/3 van de GHG uitstoot). In ADP werkstroom 2 (en ook in IPCC) wordt

Inmiddels gesproken over een meer geïntegreerde benadering van deze aspecten van landgebruik binnen de term AFOLU ('agriculture, forestry and other land use').

7. Adaptatie

Relevante Agenda: SBI en SBSTA

SBI item 8: National adaptation plans.

SBI item 9: Warsaw international mechanism for loss and damage associated with climate change impacts.

SBI item 10: Second review of the Adaptation Fund

SBSTA item 3: Nairobi work programme on impacts, vulnerability and adaptation to climate change

SBSTA item 9: Warsaw international mechanism for loss and damage associated with climate change impacts.

Algemene lijn:

Nederland staat een verschuiving voor van het leidend paradigma in adaptatie: van verkleinen van kwetsbaarheid op de korte termijn naar versterken van weerbaarheid op de langere termijn. Daarmee wordt meer nadruk gelegd op resiliënce (weerbaarheid en veerkracht) van economie, infrastructuur, ecosysteem en samenleving in de identificatie, voorbereiding en uitvoering van adaptatieacties. Hierbij is meer aandacht nodig voor de rol van de private sector en het klimaatbestendig maken van investeringen.

In Warschau werd in lijn met de Nederlandse inzet veel aandacht besteed aan adaptatie. Eén van de uitkomsten van de onderhandelingen in Warschau is de financiële injectie van 100 miljoen dollar, via vrijwillige donaties, voor het adaptatiefonds voor ontwikkelingslanden. Ook zijn er afspraken gemaakt die tot doel hebben het bevorderen van de effectiviteit van de internationale samenwerking tot 2020.

Nederland wil de aandacht voor water en voedselzekerheid in adaptatie versterken en proberen bij te dragen aan coherente adaptatie-uitvoering, waarbij we een belangrijke rol zien voor het Adaptatie Comité. Het Adaptatie Comité moet samenhang tussen acties van diverse relevante actoren versterken, aandacht voor adaptatie vergroten, en toewerken naar een steeds meer praktijkgerichte bijdrage aan (vergroting van kennis over) adaptatie-inspanningen. Nederlandse kennis en expertise op het gebied van water en voedselzekerheid kunnen tevens worden ingezet in het Nairobi Werkprogramma (NWP). Nederland ondersteunt het op termijn verbeteren van de richtlijnen voor Nationale Adaptatieplannen (NAPs) – besluiten moeten overeenkomen met effectief gebruik van het NAP proces ook in het nieuwe akkoord na 2020.

Verder zijn in Warschau in navolging van eerdere afspraken in Doha (2012) nadere afspraken gemaakt over een internationaal mechanisme voor schade en verlies ("loss and damage") door klimaatverandering. Dit mechanisme heeft tot doel het bevorderen van de implementatie en uitvoering van strategieën gericht op de ondersteuning van ontwikkelingslanden in de aanpak van schade en verlies als gevolg van de negatieve effecten van klimaatverandering. De discussies in Bonn zullen zich voornamelijk richten op de samenstelling en werkwijze van het uitvoerend comité (ExCom) dat door het besluit in Warschau in het leven is geroepen. De Nederlandse inzet richt zich op het behouden van de afspraken uit Warschau. De uitkomsten mogen op geen enkele manier bijdragen aan een impliciete erkenning dat (financiële) verantwoordelijkheid voor schade en verlies bij ontwikkelde landen ligt.

De Nederlandse inzet is tot slot gericht op aandacht vragen voor coherente inzet van fondsen en instituties voor adaptatie en het zoeken naar mogelijkheden voor innovatieve financieringsinstrumenten voor het mobiliseren van privaat kapitaal en voor het dekken van

bepaalde risico's conform de EU lijn. Nederland pleit voor integratie van een genderperspectief in alle beslissingen en/of voorzeningen over adaptatie.

Specifieke punten voor SB 40:

- Door middel van het werk in de Subsidiary Bodies bijdragen aan een toekomstgericht adaptatiebeleid, waarop het nieuwe klimaatakkoord kan voortbouwen. Hieronder valt het hervormen van het Nairobi Werkprogramma, waardoor dit programma d.m.v. kennisdeling bijdraagt aan een toekomstgericht adaptatiebeleid met nadruk op weerbaarheid op de langere termijn, en het toewerken naar effectief gebruik van het Nationale Adaptatieplan proces ook na 2020.
- Wat betreft financiering van adaptatie wil Nederland toewerken naar een coherente en toekomstgerichte architectuur. Nederland kan instemmen met de oproep om een betere balans tussen mitigatie en adaptatie financiering te bevorderen; en blijft uiteraard binnen de EU instructie op dit punt, die nog niet is uitgekristalliseerd.
- Behouden van de afspraken over Loss & Damage zoals in Warschau: voortzetting van de huidige samenstelling van de ExCom op basis van experts die relevante reeds bestaande UNFCCC comités vertegenwoordigen – of ten minste op behoud van dit expertcomponent als één van de componenten. De ExCom werkt op basis van een werkprogramma, waar mogelijk met gebruik van de in de ExCom vertegenwoordigde comités, en geeft advies aan de COP. Het Loss & Damage mechanisme wordt niet uitgebreid besproken tegelijk met de COP in Parijs in 2015 – aanhouden van afspraken uit Warschau (herziening in 2016)
- Organiseren van Informele bijeenkomsten over adaptatie onder de Cartagena Dialoog, over zowel pre-2020 adaptatie als adaptatie in het nieuwe klimaatakkoord. Hierbij kan ook aandacht besteed worden aan Loss and Damage.

Achtergrond:

In de context van het Klimaatverdrag zijn reeds verschillende instituties en fondsen opgericht die direct of indirect een rol hebben bij de uitvoering van adaptatie, zoals het Adaptatie Comité (AC), de Least Developed Countries Expert Group (LEG), het Nairobi Werkprogramma (NWP), het Least Developed Countries Fund (LDCF), het Adaptatiefonds onder het Kyoto Protocol, het Groene Klimaatfonds (GCF), het technologie-mechanisme en het werk aan capaciteitsopbouw.

Het Adaptatie Comité is opgericht als onderdeel van het Cancun Adaptation Framework om versterkte adaptatieactie onder het Klimaatverdrag op een coherente manier te promoten. Renske Peters is lid van het AC op voordracht van de Western European and Others Group (WEOG).

In de Cartagena Dialoog heeft Nederland de rol van trekker voor het onderwerp adaptatie, samen met [redacted] Tijdens bijeenkomsten van de Cartagena Dialoog in 2013 en 2014 presenteerde NL papers over adaptatie, gericht op het vinden van overeenstemming over de rol van adaptatie in het nieuwe klimaatakkoord en de juiste gereedschapskist daarbij, en het boeken van vooruitgang op de pre-2020 adaptatieonderwerpen en Loss & Damage.

8. Meten, rapportage, verificatie (MRV)

Relevante Agenda: SBI en SBSTA

SBI Item 3: Reporting and review of Parties Included in Annex I to the Convention

SBI Item 4: Reporting from Parties not Included in Annex I to the Convention

SBSTA Item 11: Methodological issues under the Convention

SBSTA Item 12: Methodological issues under the Kyoto Protocol

Algemene lijn:

Bij de uitwerking van de diverse MRV punten op de SBI en SBSTA-agenda geeft Nederland extra aandacht aan de praktische punten en bevordert het voorsorteren op de gewenste situatie na 2020.

Specifieke punten voor SBI 40:

3(a) Status van Indienen en beoordelen van de Nationale Communicaties 6 en Tweejaarlijkse Rapport 1 van Annex I landen.

De rapportage van de secretariat kan ter kennis worden genomen. Omdat Nederland tijdig heeft ingediend en ook het lopende review proces geen problemen heeft gekend, worden geen bijzonderheden verwacht.

3(b) Herziening van de "Guidelines for the preparation of national communications by Parties included in Annex I to the Convention, Part II: UNFCCC reporting guidelines on national communications"

De eerstvolgende Nationale Communicaties zullen 1 januari 2018 ingediend worden. Er is dus geen noodzaak dit proces eerder dan de COP 2016 (dus na Parijs 2015) af te ronden. De onderhandelingen kunnen zich daarom beperken tot een globaal tijdspad en een afspraak voor submissions en behandeling daarvan in SBI 41.

3(c) Datum voor afronding van het expert review proces voor de eerste verplichtingen periode van het Kyoto-protocol

Nederland is voorstander van een zo spoedig mogelijke afrekening van de afgesproken emissiereducties voor de eerste verplichtingen periode. Daarom dient de afronding van het (technische) expert review proces zo vroeg als verantwoordelijk mogelijk is gesteld te worden.

4(a) Nationale Communicaties van niet-Annex I landen

Dit onderwerp wordt naar verwachting niet besproken (Item in abeyance)

Specifieke punten voor SBSTA 40:

11(a) Werkprogramma "Revision of the guidelines for the review of biennial reports and national communications, including national inventory reviews, for developed country Parties"

Nederland is voorstander van een minder zware jaarlijkse review van de Nationale Inventarisatie Rapporten (NIRs) in combinatie met een tweejaarlijkse dieper gaande review, conform het EU voorstel. In het licht van beschikbare budgetten en de ruime ervaring met deze reviews en doorgevoerde verbeteringen, moet een efficiency verbetering mogelijk zijn.

11(b) Common metrics to calculate the carbon dioxide equivalence of greenhouse gases

Op basis van de AR5 kan er beperkt gesproken worden over de wijze waarop de verschillende broeikassen worden omgerekend in CO2 equivalenten. Omdat er geen grote voordelen bestaan voor andere methoden, is er geen aanleiding om af te stappen van de huidige methode (GWP).

12(a) Gevolgen van Besluiten 2/CMP.7 to 4/CMP.7 and 1/CMP.8 op eerdere Beslissingen over methodologische aspecten onder het Kyoto Protocol, inclusief die gerelateerd aan Artikel 5, 7 and 8 van het Kyoto Protocol

De onderhandelingen dienen beperkt te blijven tot die punten die in Warschau niet zijn afgehandeld. Zo mogelijk dient het onderdeel registers en de SEF tabellen al afgerond te worden.

12(b) Uitleg van de text in section G (Article 3, paragraph 7 ter) of the Doha Amendment to the Kyoto Protocol, in particular the information to be used to determine the "average annual emissions for the first three years of the preceding commitment period"

Dit punt heeft betrekking heeft op de gezamenlijke EU verplichting waarbij Nederland ook voorstander is dat de emissies voor die drie jaar bepaald worden op basis van de eerste rapportage onder KP2 (in 2015).

9. Gender sensitief klimaatbeleid

Het belang van gendersensitief klimaatbeleid staat in de klimaatonderhandelingen niet als zelfstandig punt op een van de agenda's. Voor Nederland is dit een belangrijk uitgangspunt bij de nadere invulling van activiteiten op het gebied van mitigatie en adaptatie. Dit geldt zowel voor het Nederlandse binnenlandse beleid als voor de internationale opstelling.

Nederland maakt zich internationaal (ook buiten de EU) sterk voor concretisering van de uitwerking van COP-besluit 23/CP.18. Gewerkt zal worden aan de opstelling van een tweejarig werkprogramma ten behoeve van COP 20 in Lima eind 2014. In EU-verband is Nederland een van de aanjagers bij de opstelling van dit werkprogramma. Nederland heeft zich ervoor ingezet dat in alle submissions en position papers van de EU gendersensitief klimaatbeleid (mitigatie en adaptatie) en het belang van genderbalans en activiteiten om die genderbalans te bereiken een plaats krijgen en wordt uitgedragen door de onderhandelaars namens de EU in alle deelonderwerpen van de COP.

Samen met [REDACTED] [REDACTED] (er is nauw contact met [REDACTED]) organiseert Nederland en marge van het officiële programma in Bonn op 10 juni een informele bijeenkomst over gender voor ambtelijke delegatieleden. Doel is draagvlak voor een strategie gericht op concrete resultaten in Lima (bindende afspraken over een actieplan genderbalans en gendersensitiviteit en adequate uitwerking van gendersensitiviteit in het nieuwe klimaatakkoord in Parijs).